

Мозгова Н.Г.,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

СМИСЛ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОСТНЕКЛАСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В ОСВІТІ

На зламі ХХ-ХХІ століть відбувся кардинальний перегляд світоглядних і пізнавальних принципів: на зміну інтересу до вивчення техніки прийшло дослідження проблем буття людини, способів її мислення, а також її бажань, оман, розчарувань і перемог. Особливо важливу роль у цих всіх процесах відіграє сьогодні освіта. І тому у цьому контексті необхідно окреслити головні віхи постнекласичної трансформації сучасної освіти. Зокрема, необхідно показати постнекласичну трансформацію загальнолюдських освітніх імперативів, а також перехід в освіті до нового типу мислення – складного нелінійного мислення.

Наш час характеризується як епоха біфуркації, епоха глобальних змін у всіх сферах людського життя. Ця постійно змінювана соціальна середина вимагає спеціально підготовлених молодих людей і постійно висуває певні вимоги як до рівня компетентностей тієї чи іншої особи, так і до її людських якостей, здібностей сприймати зміни та впливати на них. Дані процеси вимагають перегляду засобів трансляції людського досвіду і знань в таких умовах, коли ці знання дуже швидко стають застарілими. Ключовим моментом в даній ситуації виступає освіта, яка розуміється і як соціальний інститут, і як система особистісного самовираження та самовдосконалення.

Сьогодні в науці відбувся перехід до людиновимірних об'єктів, які є складними системами. Такі системи самоорганізуються і являються нелінійними, нерівновагими, відкритими. На зламі віків все більше значення

набувають негуманітарні науки про людину – нанобіологія, генетика, гена інженерія, наномедицина, нанофармакологія. В епоху постмодерна наука стає нерозривною з технологією, тобто сучасна технонаука поступово перетворюється в рушій економічного зростання суспільства. Таким чином, якщо попередні наукові революції були направлені на оволодіння речовиною та енергією, то сучасна інформаційно-технологічна революція розглядає духовні, інтелектуальні, психічні реалії і можливості людини як особливого стратегічного ресурсу.

Сучасна криза в науці, яка отримала назву гуманітарної революції – це, насамперед, криза світоглядних засад та парадигмальних принципів, яка відбулась внаслідок зміщення смислового акценту від природничо-наукового до інформаційно-гуманітарного дискурсу, що, у свою чергу, призвело до зміни у розумінні соціальної ролі всього комплексу людинознавчих наук. В даній ситуації знання самі по собі та передача їх наступним поколінням через освіту, ще не гарантує безпеку особистості щодо перебування її у сучасному світі, а також не є єдиним гарантом особистісного й соціального розвитку. Отриманні знання повинні відповідати моральній самосвідомості кожної окремої особистості, а також моральним цінностям й установкам того суспільства, в якому вона існує. Отже, знання не можуть передаватися самі по собі, а лише у єдності із соціально-культурними та особистісними цінностями. У цьому сенсі проблеми, які породжені сучасним розвитком науки, в певному відношенні редукуються до проблем освіти.

Таким чином, в сучасному суспільстві ключовою проблемою освіти стає не передача знань, а інноваційні якості особистості, її здатність сприймати і створювати щось нове і раніш невідоме. Але щоб сьогодні суттєво переорієнтувати всю систему освіти, необхідно подолати деякі негативні стереотипи в ній самій. Зокрема, якщо постнекласичному періоду розвитку науки відповідає новий тип мислення, а саме, складне нелінійне мислення, то проблема його формування покладається саме на систему сучасної освіти.

Під нелінійним мисленням ми розуміємо здібність особистості адекватно сприймати і аналізувати, приймати рішення і досягати поставленої мети у складному нелінійному, самоорганізованому світі. На нашу думку, в майбутніх системах освіти необхідно позбутися розсіяних і розрізнених знань у природничих і гуманітарних науках для того, щоб прояснити багатомірність і складність людини як такої.

Слід зауважити, що складним і нелінійним світ був завжди, але сприйняття його таким поступово формувалось спочатку у природничо-науковому, а згодом і у соціальному пізнанні. У соціальному знанні зразком лінійного мислення можна вважати теорії соціального детермінізму К. Маркса, О. Конта, У. Ростоу. Дуже потужні стереотипи лінійного мислення на сьогодні лишаються у буденному житті, у міжособистісних відносинах. Для лінійномислячого керівника є неможливою є його критика зі сторони підлеглого. Що ж до освіти, то домінування репродуктивного мислення над креативністю, зубріння над вільною думкою, непорушність авторитету вчителя, жорсткість та авторитарність у відносинах між вчителем та учнем – ось характерні ознаки лінійного підходу до освіти. Таке домінування суспільного над індивідуальним, влади соціуму над свободою особистості є звичним станом функціонування освіти. Переосмислення даного стану відбувається в період постнекласики, з переходом до вивчення складних нелінійних людиномірних систем.

З позиції постнекласичного педагогічного дискурсу і вчитель, і засоби навчання являються складними системами, які взаємодіють в процесі навчання і занурені в соціальний контекст. Звідси впливає проблема подолання відчуження в процесі навчання і розгляд освіти як практики свободи. Освіта як практика свободи протиставляється освіті як практиці домінування (влади). В новій системі освіти учні не є покірливими слухачами, вони стають критичними співдослідниками у діалозі з вчителем.